

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarım Sektöründe Sanayileşme Örneği: Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamnamesi

An Example of Industrialization in the Agricultural Sector in the Early Years of the Republic: Bursa Rice Factory Turkish Joint Stock Company Regulation

Mine ERSEVİNÇ

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bursa Uludağ Üniversitesi, Rektörlük,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
Bursa, Türkiye

Department of Atatürk's Principles and
Revolution History, Rectorate, Bursa
Uludağ University, Bursa, Türkiye
mineersevinct@uludag.edu.tr

Geliş Tarihi/Received	04.09.2024
Revizyon Tarihi/Revision Date	16.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted	12.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date	30.06.2025

Atıf:

Ersevinct, Mine. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarım Sektöründe Sanayileşme Örneği: Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamnamesi". *Tarih ve Tarihçi*, 4, sy.1 (Haziran 2025): 1-19.

Cite this article:

Ersevinct, Mine. "An Example of Industrialization in the Agricultural Sector in the Early Years of the Republic: Bursa Rice Factory Turkish Joint Stock Company Regulation". *History and Historian*, 4, issue.1 (June 2025): 1-19.

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla yeni bir yapılanmaya gidilmiş ancak Osmanlı Devleti dönemindeki oluşumlar yeni kurulmuş olan Cumhuriyeti etkilemiştir. Siyasal, toplumsal, kültürel, iktisadi ve mali bütünsel bir değişim, aşamalı ve zamana yayılmış olarak gerçekleşmiştir. Toprak tasarruf sistemindeki farklılaşma, coğrafi uzmanlaşma ve ürün ekimindeki eşitsiz gelişme örüntüsü, merkezi devletin mali kaynaklarının ve otoritesinin azalması ile Osmanlı tarımı ve sanayisinin dünya ekonomisine entegre olması, tüm bu değişim içinde Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni ekonomik ve mali açıdan etkileyen temel unsurları idi. Bu bağlamda iktisadi-mali kalkınmayı sağlamak için düzenlemeler yapılmış ve yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan iktisat politikası –milli iktisat, milli burjuvazi, milli sermaye- tüm sektörlerde belirleyici olmuştur. Bu politikanın örneklerinin birçok sektörde görüldüğü şehirlerden biri de Bursa'dır. Bu çalışmanın öznesi olan "*Bursa Çeltik Fabrikası Anonim Şirketi Nizamnamesi*", hem Bursa'da tarım sektöründe atılan adımlar açısından hem de özel girişim yatırımı olarak tarım sektöründe sanayileşmenin bir örneği olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Tarım, Sanayileşme, Milli Sermaye.

Abstract

With the establishment of the Republic of Turkey, a new structuring was undertaken, but the institutions from the Ottoman Empire period influenced the newly established Republic. A comprehensive political, social, cultural, economic, and financial transformation took place gradually over time. The differentiation in land tenure systems, geographic specialization, and uneven development in crop cultivation patterns, along with the decline of the central state's financial resources and authority, and the integration of Ottoman agriculture and industry into the world economy, were all fundamental elements affecting the Republic of Turkey economically and financially. In this context, regulations were made and investments were realized to ensure economic and financial development.

Particularly in the early years of the Republic, the economic policies implemented—national economy, national bourgeoisie, national capital—were decisive across all sectors. Bursa was one of the cities where examples of this policy were seen in many sectors. The subject of this study, the 'Regulation of Bursa Rice Factory Joint Stock Company,' will be examined both in terms of the steps taken in the agricultural sector in Bursa and as an example of industrialization in agriculture as a private enterprise investment.

Keywords: Bursa, Agriculture, Industrialization, National Capital.

Giriş

TBMM'nin 16 Nisan 1927 günlü görüşmeleri tutanaklarında yer alan "Memlekette sanayii mevcut olmayan bazı istihsalâtı (üretim) mahallî sermayelerle birlikte iplik fabrikaları, pirinç fabrikaları, debagat (deri) fabrikaları inşasına tevessül etti (başlandı). Bunların bir kısmı noksandır. Bunları da bu sene zarfında ikmal edeceğimizi ümit ediyorum. Geçen sene bütçemizde teşviki sanayi için 800 bin lira kadar para vardı. Bu fasıl, kanunu mahsusla Sanayi ve Maden Bankasına aitti. Bu sene bu parayı koymadık. İstedik ki, Sanayi ve Maden Bankası kendi yağıyla kavrulsun. Hükümetin daimî yardımı müessesenin iktisadî vaziyet ve mücadele kudretini akitti bırakabilir. Faizle para bulsunlar, çalışsınlar ve kazansınlar dedik. Ve bütçeden bu parayı çıkardık. Maksudımız bu bankayı tam manasıyla Sanayi ve Maden bankası haline koymaktır. Halen hükümetten müdevver (dönmüş) büyük fabrikaları işletmekle ve kısmen de erbabı sanayie ikraz (borç para verme) ile meşgul olmaktadır. Önümüzdeki bir kaç sene zarfında bu fabrikaları şirket haline kalb (dönüştürme) ve Anadolu'nun muhtelif kasabalarındaki fabrikaları da ahaliye mal ederek, bankayı tamamen müessesatı milliyeye, teşebbüsü şahsî ile vücuda gelen millî fabrikalara para ikraz eder (borç para verir) ve delaleti fenniyyede (fenne aracılıkda) bulunur bir hale koymak emelimizdir... Halen Türkiye'nin sanayii en ziyade İzmir, İstanbul, Adana, Bursa mıntıkasında tekâsüf, oralarda kuvvetle inkişaf etmektedir ", ifadeleri özel girişimci yatırımlarının teşvik edildiği ve Bursa'da sanayinin büyümesi için özel bir önemin verildiğini göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'nun pre-kapitalist bir tarım ülkesi niteliği göstermesine rağmen toplumun temel geçim kaynağının zirai faaliyetler olması bu alana öncelik verilmesinin ana nedenlerinden birisidir. Bu neden Osmanlı Devleti'nden arta kalan tarım ve toprakla ilgili sorunları çözmeyi yeni devletin öncelikleri arasına almıştı. Tarımsal faaliyetlerin modernizasyonu, üretim ve gelirin artırılması sorunu Cumhuriyet Dönemi'nde dikkatle ele alınmıştır. Yasal, kurumsal düzenlemeler, eğitim ve kredi olanakları, artan teknoloji ve devlet öncülüğü bu sorunları çözmeye yönelik ilk hamlelerdi.

1923'te Cumhuriyet'in ilk kooperatifçilik mevzuatı olan İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri Nizâmnamesi yayımlandı. 1924 yılında, 1850'den beri yürürlükte olan Ticaret-i Berriye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle şirketler kısmına kooperatif şirketler eklendi. Böylece kooperatiflere yasal güvence sağlanmış oldu. 1924'te İtibar-ı Zirai Birlikleri Nizâmnamesi ile köylünün kredi sorunu ele alındı. 1926 Türk Ticaret Kanunu'nda kooperatiflere önemli bir yer verildi. Yine aynı yıl içinde Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile tarımsal kredi düzenlendi. 1935'te Tarım Kredi Satış Kooperatifleri Kanunu çıkarıldı ve tabii ki 1924 yılında ilk özel banka olan İş Bankası kuruldu. 1927 yılında özel girişimciyi özendirmek için Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edildi. Ziraat Bankası'nın bu dönemde işlevsel hale getirilerek kredi kolaylığı, yemeklik ve tohumluk buğday dağıtması, tarımda makineleşmeyi desteklemesi de ziraat sektörü için son derece önemlidir.

Bu bağlamda yasal-kurumsal düzenlemeler, kredi olanaklarının artırılması, makineleşme ve tarım sektöründe sanayileşmeyi geliştirecek ve böylece tarımsal üretime yönelik fabrikaların nüveleri ortaya çıkacaktı.

1- Bursa'da Tarımsal Üretim

Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet döneminde jeopolitik konumunun avantajlarını yaşayan Bursa'da iktisadi-mali gelişmeler merkezi otorite nezdinde her zaman dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet devrimlerinin Bursa merkezinde ve köylerinde bayındırlık, ekonomik, sıhhi, eğitsel ve kültürel gelişmeleri yarattığı görülmüştür. Bursa verimli toprakları, sulak arazileri, doğal kaynakları ile tarım ve hayvancılığa elverişli bir kenttir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım ve hayvancılığı geliştirmek, üretimi arttırmak, ürün çeşitliliğini geliştirmek, tarım sektöründe modernleşmeyi sağlamak için hükümetler, belediyeler ve diğer kurumlar tarafından hatırı sayılır çalışmalar ve desteklemeler yapılmıştır.

Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk yıllarda, Bursa'da tarımsal ve imalat ürünleri içinde en çok zeytin, kestane, şeftali, üzüm, soğan, tereyağı, kaşar peyniri, beyaz peynir, lor, yoğurt, pekmez, sirke, gül yağı ve suyu, susam yağı, bal mumu, zeytinyağı gibi kalemler yer almıştır.

Tarım sektörüne verilen görece destek sonucunda, 1925 yılında şehir genelinde 6.000.000 kilo olan zeytin üretimi 1933 yılında sadece Gemlik'te 7.000.000 kiloya ulaşmıştır. Bursa'da, biri meyve, üçü asma fidanı yetiştiren dört fidanlıklar oluşturulmuştu. Hükümet bağcılara 4.441 kilo göz taşı dağıtmış, iki triyör makinesini (tohum temizleme makinesini) parasız olarak hibe etmiş, 37.795 liraya alınan zirai ürünler taksitle köylüye verilmiştir. Üretime zarar veren haşerat ile mücadele

edilmiştir. Bu bağlamda 50.000 dönüm arazide fareler itlaf edilmiş, 200.000 zeytin ağacı üzerinde zeytin sineği, yumacak mücadelesi gerçekleştirilmiş, 37.000 ağaç üzerinde meyvelere zarar veren tırtıllar imha edilmiştir. Ayrıca 24.841 aşılı meyve ve 400.000 aşılı ve aşısız Amerikan asma fidanı, 40.008.747 dut fidanı dağıtılmıştır.

Verimli toprakları ile zirai faaliyetler için son derece değerli bir şehir olan Bursa'da, 23 Nisan 1927'de yılında Bursa Ziraat Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyeti'nin kuruluş esasları "Nizamname-i Esasî" ismiyle hazırlanmış ve Temmuz 1927 tarihli Asrî Çiftçi dergisinin ilk sayısında yayımlanmıştır. Cemiyetin faaliyetleri arasında pirinç, tütün ve haşhaş ziraatının ıslahı için girişimde bulunması esasları da yer almaktadır.

Zaman içinde gelişim daha da artacaktır. Özellikle önem verilen konulardan birisi tarımda makineleşmedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım sektöründe makineleşmenin bir örneği, Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi'nin kurulmasının gündeme gelmesidir.

2- Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamnamesi

29 Kasım 1882'de hazırlanan ve sonra Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından yayınlanan "Memâlik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri" kitabındaki "Anonim Şirket Nizamname-i Dâhilîsi", Osmanlı anonim şirketlerinin, faaliyet çerçevesini oluşturan esas sözleşmelerinin taslak yapısını meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uygulanan Nizamname, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında kurulan şirketler ve işletmelerde de kullanılmıştır. Bu bağlamda arşiv belgelerinde çok sayıda anonim şirkete ait Nizamname örneği mevcuttur. Nizamnamelerde; şirket sözleşmelerinde bulunan faaliyet konusu, sermaye, ortaklık yapısı, genel kurulun toplanması, yönetim kurulunun seçimi ve kâr dağıtımı gibi ortaklığa ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulduğumuz Nizamname ele alınacak ve kuruluş amacını yansıtmaya amacıyla aynı dil ve içerikle değerlendirilecektir. Bu bağlamda kronolojik olarak ilk belge 9 Ocak 1924 tarihlidir ve şirketin kurulması öngörülmüştür. 13 Mayıs 1924 tarihli belgede de Bursa, Tosya ve Maraş'ta birer çeltik fabrikasının kurulması istenmektedir. Osmanlıca ve Fransızca metnin yer aldığı aynı içerikli bir başka belgede Bursa, Tosya ve Maraş'ta birer çeltik fabrikasının kurulması talebi vardır.

2-1- Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamnamesi'nde Bursa'ya Dair Maddeler

5 Kasım 1924 tarihli Atatürk'ün de imzasının bulunduğu 3 sayfası el yazması, 13 sayfası matbu-bazı sayfalarda el yazısı açıklamaların bulunduğu- dosyada; 5 Kasım, 8 Kasım, 12 Kasım tarihlerine ait belgeler mevcuttur. Bursa çeltik fabrikası ile ilgili bölümler orijinal belgeden aynen transkript edilmiştir.

00001

12.11.320 (12 Kasım 1924)

Kararname

Bursa'da küşad olunacak (açılacak) çeltik fabrikasını işletmek üzere Ticaret Vekâlet-i Celilesi'yle malumu'l-esami (ismi belirtilen) hissedaran tarafından teşkiline teşebbüs olunan Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i dâhilisi layihasının (iç tüzüğünün) bi't-tedkik (inceleyerek) muvafık (uygun) olduğu ve teminat-ı lazıme (verilen güvence) haiz bulunduğu cihetle (uygun bulunduğu takdirde) tasdiki (onaylanması) Vekâlet-i müşarileyhanın (adı geçen vekâletin) 2 Teşrinisani 340 tarihli ve ticaret müdürüyetince 5106/7044 numaralı tezkeresiyle vaki teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 12.11.340 tarihli ictimâında (toplantısında) karargir olmuştur (kararlaştırılmıştır).

6/4159

Ticaret Vekâleti'ne

Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i dâhili layihasının (iç tüzüğünün) tasdiki hakkında icra vekilleri heyetince müttehas (yürürlükte olan) 12.11.340 tarihli kararname ile musaddak (onaylanmış) Nizamname suretleri leffen (eklenerek) takdim kılınmıştır efendim.

00002

Türkiye Cumhuriyeti

Ticaret Vekâleti Müdüriyeti

5106/7044

Başvekâlet-i Celile'ye

Bursa'da küşad olunacak çeltik fabrikasını işletmek üzere Ticaret Vekâleti ile malumu'l-esami (ismi belirtilen) hissedaran taraflarından Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi namı altında 20 sene müddetle teşkile teşebbüs olunan şirkete aid Nizamname-i dâhili layihası (iç tüzüğü) leffen (eklenerek) takdim kılınmıştır. Ve ber muceb-i (aşağıda belirtilen) kanun ihtiyat akçesi olarak müessese tarafından tediyesi icab iden (ödenmesi gereken) yüzde on mikdara mukabil (karşılığı) ceman (toplam) ve takriben 45 bin lira kıymetindeki fabrika alat ve edevatı (araç ve gereç) karşılık gösterilmiş olmağla icra-yı icabına (gerekli muamelenin yerine getirilmesine) müsaade buyurulması maruzdur (arz Edilir) efendim. 6 Teşrinisani 340

Müdür-i umumi namına (Genel Müdür adına) [imza]

Ticaret Vekili [imza]

Başvekâlet 4/7628

8.11.340

00003

Osmanlı Anonim Şirketleri Nizamname-i Dâhilisi Numunesi

Hukuk Matbaası-İstanbul

1333

00004

Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilisi Numunesi

Birinci Fası

Şirketin Teşkili ve Maksudı ve İsmi ve Merkezi Beyanındadır.

Madde 1 – Bursa'da Pirinç Fabrikası ve sair müessesesat-ı sanaiye (diğer sanayi işletmeleri) tesis ile işletdirilmek ve buna ... malumat-ı ticariyeyi ya bizzat veyahut diğerleriyle müştereken ifa etmek hususatını icra etmek üzere zırde (aşağıda) muharririn (yazar) imzası Ticaret Vekâleti ile tertib (düzenlenmesi) ve ihracı (çıkarılması) ber vech-i ati (aşağıda olduğu gibi) kararlaştırılan hisseler ashabı (sahipleri) beyinde (arasında) bir Osmanlı Anonim şirketi teşkil olunmuştur.

Madde 2 – Şirketin unvanı Bursa Çeltik Fabrikası Şirketi olacak ve tabiiyeti itibarıyla bi'l-cümle (bütün) muamelatı (işlemleri) hakkında Devlet-i Osmaniye'nin kavanin-i nizam-ı hazır (hazır kanun düzenlemeleri) ve müstakilesi tatbik idilecektir (bağımsız uygulanır). Şirket esas maksadı ve tedvir-i muamelatı (işlemleri çekip çevirmek) için ... mukavele tasarrufuna salahiyyetdardır (anlaşma gücüne sahiptir).

Madde 3 – Şirketin merkezi Bursa olacak ve memalik-i Osmaniye'nin sair bir mahallinde veya memalik-i ecnebiyede dahi şubeleri bulunabilecektir. Şube küşadında Ticaret Vekâleti'ne ihbar olunacaktır.

00013

Altıncı Fası

Temettuatın Suret-i Taksimi ve Reisü'l-mala Mahsub Akçe Beyanındadır

Madde 35 – Şirketin bi'l-umum (bütün) masarif (masrafları) ve duyun (borçları) ve faizleri ve emval-i gayr-i menkulesi (taşınır ve taşınmaz malları) fabrika alat ve edevatının itfa (borçlanma) bedelleri (kıymet-i iştiraiyelerinin-katılım bedellerinin yüzde beş derecesinde) çıkdıktan sonra kalan şirketin temettuat-ı safiye-i seneviyesinden (senelik net kârından) evvela bila istisna (istisnasız) hisselerin cümlesine faiz olarak bedeli tesviye idilmiş (ödenmiş) sermayeye yüzde beş itasını (ödemesine) kifayet idecek (yetecek) meblağ ile ihtiyat akçesi

00014

Teşkil itmek üzere temettuat-ı mezburenin (adı geçen kâr payının) yüzde (...) ifraz olunduktan (ayrıldıktan) sonra baki kalan kısmı suret-i atiyede taksim olunur.

Yüzde 10 meclis-i idare azasına;

Yüzde 10 müdür memurin ve müstahdemine;

Yüzde 10 memleketin umur-ı iktisadiyesine (veya hissesine) sarf idilmek üzere ticaret Vekâleti emrine;

Yüzde 70 hissedarana.

Madde 46 – Şirketin işbu Nizamnameyi tab (bastırarak) ve temsil itdirerek talep olanlara ita eyleyeceği (vereceği) gibi elli

nüshasını bir defaya mahsus olmak üzere ticaret Vekâletine irsal idecektir (gönderilecektir).

Madde 47 – Şirket istatistik idaresince ita kılınacak (verilecek) numunesine tevfikeyen (uygun olarak) her sene muamelatına (işlemlerine) dair bir istatistik cetveli tanzim ve nezarete takdim eyleyecektir.

Müesseslerden 100 lira itasına müteahhid Doktor Şefik Lütfi

Müesseslerden 1500 lira kıymetinde 10 dönüm arsa ve civardaki peykardan (kuruluşlardan) su itasına (verilmesine) müteahhid Bursa Belediyesi namına Reis.

Müesseslerden Ticaret Vekâleti

Müesseslerden keza 100 lira itasına müteahhid Ömerbeyzade Mehmed Ziya

Müesseslerden keza 100 lira itasına müteahhid Terzizade Salih Naci

Müesseslerden keza 100 lira itasına müteahhid Hacı Alipaşazade İbrahim

Aslına mutabıktır. 5 Teşrinisani 1340 (5 Kasım 1924)

Türkiye Cumhuriyeti

Başvekâlet

Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

Aded: 1119

Ankara 135

Kararname

Bursa’da küşad olunacak çeltik fabrikasını işletmek üzere Ticaret Vekâlet-i Celilesi’yle malumu’l-esami (adı geçen) hissedaran tarafından teşkiline teşebbüs olunan “Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi” Nizamname-i dâhili layihasının (iç tüzüğü) bi’t-tedkik (incelenerek) muvafık olduğu (uygun bulunduğu) ve teminat-ı lazıme (gerekli güvenceye) haiz bulunduğu (sahip olduğu) cihetle (bakış açısıyla) tasdiki Vekâlet-i müşarileyhmanın (adı geçen vekâletçe) 6 Teşrinisani 1340 tarih ve ticaret müdürüyeti 5101/7044 numarolu tezkeresiyle vaki teklifi üzerine icra vekilleri heyetinin 12.11.1340 tarihli ictimaiinde karargir olmuştur (kararlaştırılmıştır).

12.11.1340

Türkiye Reis-i Cumhuru Gazi

Maarif Vekili

Maliye Vekili

Dâhiliye Vekili

Adliye Vekili

Müdafaa-i Milliye Vekili

Başvekil ve Hariciye Vekili

Mübadele İmar ve İskan Vekâleti Vekili

Sihhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti Vekili

Ticaret Vekili

Ziraat Vekili

Nafia Vekili

47 maddeden oluşan Nizamname’de Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi ile ilgili olarak dikkat çeken bilgiler şunlardır. 2 Kasım 1924’te kurulması öngörülen Bursa Çeltik Fabrikası Anonim Şirketi’nin kuruluşu Bakanlar Kurulu’nun 12 Kasım 1924 tarihli toplantısında onaylanmıştır. 20 sene müddetle kurulması öngörülen şirkete takriben 45 bin lira kıymetindeki fabrika alet ve edevatı karşılık gösterilmiştir.

Şirketin unvanı Bursa Çeltik Fabrikası Şirketi’dir. Merkezi Bursa olan şirketin yurtiçi ve dışında şubeleri açılması öngörülmüştür. Başka şube açabilmek için Ticaret Vekâleti izni gerekli kılınmıştır.

Şirketin bütün masrafları, borçları, faizleri, taşınır ve taşınmazları, fabrika alet ve edevatının borçlanma bedelleri, katılım

bedelinin %5'i çıktılır ve kalanı şirketin senelik net kârı olarak istisnasız hisselerin hepsine faiz olarak ödenir.

Sermayenin yeterli olacak meblağ ile ihtiyat akçesi teşkil etmek üzere belirtilen kâr payı ayrıldıktan sonra kalan kısmı ileride bölünecektir. Buna göre; %15'i meclis-i idare azalarına, %10'u müdür-memur ve müstahdemine, %10'u Ticaret Vekâleti emrine, %70'i hissedarlarına ayrılmıştır.

Şirket kuruculardan Doktor Şefik Lütü, 100 lira verecektir. Bursa Belediye Reisliği, 150 lira değerinde 10 dönüm arsa ve civarındaki kuruluşlardan su alınması için gerekeni yapacaktır. Ticaret Vekâleti adına kuruculardan Ömerbeyzade Mehmed Ziya 100 lira, Terzizade Salih Naci 100 lira, Hacı Alipaşazade İbrahim 100 lira verecektir. Burada tamamen milli sermayeyle bir şirket kurulması öngörülmektedir. Kismen devlet desteği ile altyapının oluşturulması planlaması da yapılmıştır.

2-1- Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi Nizamnamesi'nde Genel Maddeler

Nizamnamenin diğer maddelerinde Ticaret ve Ziraat Nezareti Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri'ne dair esaslar yer almaktadır. Arşiv belgelerindeki bilgiler dikkate alındığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan şirketlerin hemen hemen hepsinde kullanılan ve bu Nizamnamede de bulunan maddelerin özeti:

00005-00006

Madde 4– Şirketin süresi, bazı bir sebeplerden kapatılmaz ya da uzatılmazsa 20 senedir.

Sermaye ve Hisse Senetlerinin Özellikleri,

Madde 5– Şirketin sermayesinin tamamı %10'u çıkartıldıktan sonra hissedarlara tahvil senedi olarak bölüşülecek ve hisse senetleri Türkçe hazırlanacaktır. Sermayenin ilk taksitinin ödenmesinden sonra kalacak miktar yönetim kurulunun kararıyla İstanbul veya başka şehirlerde çıkan resmi ya da özel bazı gazetelerde en az 30 gün evvel ilan olunarak taksitle veya bir defada talepte bulunulur.

Madde 7– Hisse senetleri Türkçe'dir ve Türklerle sınırlıdır. Hisse senetlerinin başkalarına devri şirket defterlerine kaydedilerek meclis yönetimi kararıyla yapılır.

Madde 8– Hisse senetleri bölünemez ve bir sahibi vardır. Bir hissedarın varisi hiçbir gerekçe ile şirketin taşınır ve taşınmazlarını haczedemez ve şirketin yönetimine müdahale edemez.

Madde 9– Hisse senetlerinin zamanı kesinleşen taksitleri ödenmez ve ertelenirse ihtar yapılmadan son ödeme gününden itibaren senelik %9 faiz uygulanır.

.....

00007-00008-00009

Şirketin İşçilerinin Özellikleri

Madde 11– Şirketin yönetimi genel kurula mensub ve beşden dokuza kadar üyeden oluşan bir yönetim kuruluna bırakılır. Üyelerin üçü Ticaret Vekâleti tarafından atanırken geri kalanı kurum tarafından seçilir.

.....

Madde 13– Yönetim kurulunun toplantıları iş düzenine tabi olacak ise de en az 15 defa şirketin merkezinde toplanması zorunludur. Toplantıların geçerli olması için üyelerin en az yarısından fazlasının bizzat katılması gereklidir.

Yönetim Kurulu'nun kararları hazır bulunan üyelerin çoğunluk oylarıyla geçerli olur. Eşitlik durumunda başkanın bulunduğu taraf ve onda da eşitlik olursa mevzu bahis olan teklif red olunur.

.....

Madde 16– Yönetim Kurulu üyelerinden bir veya birkaçının vefatı veya istifası halinde veya başka bir sebepten dolayı bir veya birkaç yeri boş kalırsa Yönetim Kurulu söz konusu yerlere geçici üye tayin eder. Seçimler ise gelecek genel kurul tarafından gerçekleştirilir.

Madde 17– Yönetim Kurulu başkanı her yıl Ticaret Vekâleti tarafından Yönetim Kurulu üyeleri arasından seçilir.

Madde 18– Üyelerden toplantıya katılamayanlar görüşmeler sırasında kendilerine Vekâlet etmek üzere arkadaşları olan üyelerden birini görevlendirebilir. Bu durumda vekâlet edecek üyenin kendi oyu dâhil olduğu halde ikiden fazla oyu olmayacaktır.

Madde 19– Yönetim Kurulu şirketin işleri ile taşınır ve taşınmazlarının idaresi için tam güce sahiptir ve hatta uzlaşma ve hükm tayin etmek gücüne sahiptir. Ve Genel Kurula düzenlenen ve bölüştürülen kâr payı miktarını teklif eder. Yönetim

Kurulu'nun başkanı gerek davacı ve gerekse davalı mahkemelerde bizzat veya Vekâletle şirket adına katılır.

.....

Genel Kurul Özellikleri

Madde 22- Düzenli olarak toplanan Genel Kurul bütün hissedarlardan oluşur.

00010-00011

Madde 23- Genel Kurul her sene mayıs ayında şirketin merkezinde rutin olarak toplanır. Bundan başka Yönetim Kurulu gerektiğinde olağanüstü toplantı yaparak Genel Kurulu davet edebilir. Sermayenin yüzde yirmisini temsil eden hissedarın talebiyle ve Yönetim Kurulu istisnai koşullarda Ticaret Vekâleti tarafından Genel Kurulu toplantıya davete yetkilidir. Her sene Genel Kurul'un toplantısından yirmi gün önce yazılarak Ticaret Vekâleti'ne bildirilir ve adı geçen heyet bakanlık tarafından bir komiseri hazır bulundurabilir.

.....

Madde 26- Genel Kurul'da gerek asaleten ve gerek Vekâleten şirket sermayesinin dörtte bire eşit hisse senedine sahip hissedarlar hazır bulunur ise olduğu kabul edilir.... Genel Kurul'un daha önceki toplantısında hazır bulunan hissedarların asaleten ve Vekâleten sahip oldukları hisse senetlerinin miktarı yeterli miktarda olmazsa Genel Kurul ikinci defa olarak toplantıya davet edilir.

İkinci toplantıda hazır bulunan hissedarların hisselerinin miktarı ne olursa olsun birinci toplantıda görüşülmesine karar verilmiş olan konular hakkında görüşme yapılır... Birinci toplantı ile ikinci toplantı arasındaki süre 20 günden az ve bir aydan çok olmayacak ve ikinci toplantı davetnameleri 10 gün önce ilan edilecektir.

.....

Madde 28- Genel Kurul'da görüşülen konulara oy çokluğu ile karar verilir. Görüşülecek konulara dair Yönetim Kurulu bir cetvel düzenler....

Bu cetvele dahil olmayan konular heyet-i umumiyyede görüşülmez.

00012

Madde 29- Genel Kurul bütün hesapların incelenmesi için gerek hissedarlardan ve gerekse dışarıdan sırasıyla müfettiş tayin eder.

.....

00013-00015

Senelik Hesaplar ve Müfredat Defteri Özellikleri

Madde 30- Şirketin yıllık maliyesi mart başı ile Şubat'ın onuncu günü düzenlenir. Fakat birinci yılın maliyesi istisnadır. Şirketin kesin kuruluşu tarihi ile o senenin Şubat'ının sonuncu günü arasındaki müddeti kapsar. Genel Kurul her sene sonunda şirketin talep edilen borçlarını içeren bir genel defter düzenler. Bu defter ile gelir-gider defterini ve hesaplarını Genel Kurul'un toplanmasından 40 gün önce müfettişlere göndererek tebliğ eder ve Genel Kurul'un toplantı zamanında takdimi yapılır. Genel Kurula girme yetkisine sahip olan her hissedar adı geçen defterleri ve hesapları kontrol edebilir.

.....

İhtiyat Akçesi

Madde 37- İhtiyat akçesi 35. madde sonucunda yıllık kâr payı varsayılan meblağın toplanmasından oluşacak ve olağanüstü masraflar ve beklenenin dışında karşılık tutulacaktır. Bu akçenin miktarı şirket sermayesinin yüzde yirmi beşine denk bir orana geldiğinde ihtiyat akçesi bölünmeyecektir. İhtiyat akçesi sermayenin yüzde yirmi beşine ulaştıktan sonra harcamaların yapılmasıyla belirlenen miktardan aşağı düşerse tekrar kâr payından kesintiler yapılabilir.

Madde 38- Senelik hasılat hisse başına yüzde beş faiz veya hisse kâr payı ödemesine yetmediği takdirde noksanı ihtiyat akçesinden tamamlanabilir.

Madde 39- Şirketin sonlandırılmasında ihtiyat akçesi bütün hissedarlar arasında bölüştürülür.

Şirketin Uzatılması ve Feshine ve Ait İşlemlerin Özellikleri

Madde 40- Genel Kurul her ne vakit ve sebeble olursa olsun Genel Kurulu toplantıya davet ederek, şirketin müddetinin uzatılmasını veya kapatılmasını veya başka şirket ile birleşmesini teklif edebilir. Şirketin uzatılması veya başka şirket ile

birleşmesi ve tahvillerin ihracı ve bu Nizamnamenin değiştirilmesi maddeleri yüksek hükümetin iznine bağlıdır.

.....

00016

Madde 43– Bu bölümün içerdiği maddelerde gösterilen konulara karar vermek üzere olağanüstü şekilde davet edilecek Genel Kurul toplantısında şirket sermayesinin en az yarısına denk hisse senetlerine sahip hissedarlar hazır olmadıkça yapılacak görüşmeler kabul edilmez ve güvenilir kabul edilmez. Birinci toplantıda çoğunluk olmadığı takdirde 20 gün sonra yapılacak ikinci toplantıda hazır bulunacak hissedarların hisse miktarları her ne olur ise olsun yapılacak görüşmeler ve alınacak kararlar geçerli olacaktır.

Diğer Özellikler

Madde 44– İç tüzük örneği şirketin kuruluşuna hükümetce izin verildikten sonra bir ay zarfında bir gazete ile şirketin merkezi veya şube idaresi bulunan yerlerde Resmî Gazete ve diğerleriyle aynen veya özetle yayınlanır. İç tüzükte hükümet izniyle yapılacak her değişiklik ve Genel Kurul kararları ve senelik bilanço örnekleri gerek Dersaadet ve gerek taşrada olduğu gibi ilan olunur.

00017

Madde 45– Şirket çıkaracağı hisselerle sahip kaydı şeklinde yayınlayacağı tarifnamede evvela şirketin kuruluş amacını ve müddetini, ikinci olarak kurumların isimlerini, üçüncü olarak sermayenin miktarını ve arttırılma şeklini, dördüncü olarak kâr payının paylaşılma biçimini ve bu arada kurumlara ve Genel Kurul üyelerine ayrılacak miktarı açıkça yazacak ve beyan edecektir.

Bu maddelerde şirketin; süresi, sermayesi, hisse senetleri kullanımı, kâr payı, toplanma usulleri, faaliyet alanı, ortaklık yapısı, devamı ya da feshi, devletin denetimi gibi konulara yer verilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuş şirketlerin hemen hepsinde matbu olarak hazırlanmış “Anonim Şirketler Nizamnamesi” kullanılmış, buna kurulması planlanan şirketle ilgili özel hususlar eklenmiştir.

3- Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'da Çeltik Üretimi ve Yaşanan Sorunlar

İlerleyen dönemlerde özellikle İzmir İktisat Kongresi'nde temel ilke olarak kabul edilen “Milli İktisat”- “Milli Girişimci” siyasetinin ve tarımda sanayileşme ile birlikte üretimi arttırma amacının örneklerinden bir tanesi de kurulması öngörülen Bursa Çeltik Fabrikası Türk Anonim Şirketi'dir. Bu girişimlerin Bursa yerelinde ve ülke genelindeki katkıları görülmeye başlanacaktır. Özellikle dönem gazetelerinde yer alan haberlerde bunu takip etmek mümkün olacaktır.

16 Mart 1931 tarihli Vakıf gazetesinde yer alan haberde, “Memleketimizde pirinç ziraatı hakkında bir rapor hazırlanmıştır. Raporda şimdiye kadar memleketimizde layık olduğu kadar ehemmiyet verilmemiş olan pirinç ziraatının son beş, altı seneden beri mühim bir ilerlemeye sahip olduğu, bunun verimli bir sonucu olarak birçok çeltik fabrikası açıldığı belirtilmektedir.

Memleketimizde pirinç ziraatı başlıca Bursa, Tosya, Maraş, Kars, Antalya, İzmit, Adapazarı gibi mıntikalarda yapılmaktadır.... Bursa yarım milyon, Antalya 4 milyon kadar pirinç üretmektedir.

Üretilen çeltiklerin kabuklarını ayırmak için Maraş, Tosya ve İstanbul'da faaliyet halinde üç fabrika vardır. İki Mersin'de, biri de Bursa'da olmak üzere üç fabrika daha kurulacaktır....”

Bu haberden çıkan sonuç, Bursa'da pirinç üretiminin azımsanmayacak bir oranda olduğu fakat -1924 yılında kurulması öngörülen Bursa'daki fabrikanın iç tüzüğü hazırlanmasına rağmen- 1931 yılında henüz faaliyete geçmediğidir. Bu durum özel sermayenin yetersizliği kadar alt yapının eksikliği nedenleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanmak istenen liberal ekonomik sistemin başarısızlıklarından birisi olarak da yorumlanabilir. Bu durum 1930 sonrası “Devletçilik” adı verilen karma ekonomik politikaya geçilmesi siyasasını da açıklayabilmektedir.

Karşılaşılan sorunlardan bir diğeri ise dış piyasa ile rekabettir. Son Posta gazetesinde “İktisat Vekâletine gelen raporlara göre bu yıl pirinç üretimi bereketli olmuştur. Takriben 30 milyon kilo edecektir. Halbuki geçen sene de elde 27 milyon kilo istok mal kalmıştır....Bu durum karşısında fiat düşmeye başlamıştır.

Mesele bundan ibaret kalsa iyidir. Fakat ortaya bir de ecnebi rekabeti çıkmıştır....” Aynı gazetenin haberinde “...Bu sene pirinç üretimi geçen seneye oranla %25 düşüktür. Buna karşılık fiyatlar düşüktür. Bursa, Akhisar ve çevresinde harmanlar

devam etmektedir.” Gazete de yer alan bu haber, ithal pirinç alımının devam ettiği kanısını güçlendirmekte ve bunun iç piyasadaki çiftçi ve tüccara zarar verdiğini yansıtmaktadır. 1932 tarihli Akşam gazetesinde Ziraat Vekâleti tarafından bir çeltik layihası hazırlanarak Bakanlar Kurulu’na verildiği ifade edilmektedir.

İncelediğimiz belgelerde karşımıza çıkan Tosya ve Maraş çeltik fabrikalarının kurulduğu ve son derece verimli bir şekilde çalıştığı da dönemin birçok gazete haberinde karşımıza çıkmaktadır. Bursa ovasının sulak yapısı, hatta bataklıkların mevcudiyeti, çeltik üretimi için şehrin uygun olmasına neden olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında öncelikle ülke içi ihtiyaçlarını karşılamak ve dışa bağımlılığı azaltmak için tarım sektörüne ait birçok ürünün üretimi özendirilerek desteklenmiştir. 1938 tarihli Son Posta gazetesinde “Pirinç Zer’iyatı Arttı” başlığı ile “Pirinçlerimize rekabet imkânı bulamadıkları için yabancı memleketlerden pirinç idhalâtı da durdu. Son senelerde Türkiye’de pirinç zeriyatı büyük bir inkişaf göstermektedir. Bilhassa Edirne, Bursa havalisi ve Silifke’de zeriyat artmıştır. Ve bu gelişme dışarıdan her sene milyonlarca liralık pirinç ithalatının tamamen önüne geçmiştir” bilgisi bu düşüncüyü desteklemektedir. Sadece merkezde değil Karacabey, Orhangazi, Yenişehir gibi kazalarda da çeltik üretiminin dikkat çekici bir şekilde arttığı görülmektedir.

Son Posta gazetesinde “Çeltik Satışı” başlığıyla yayınlanan; “Bursa Yenişehir Kazası Kaymakamlığından: 1- Kazamıza bağlı Söylemiş köyü ortak malı arazisinde üretilen tahminen 50.000 kilo çeltik 17.9.938 gününden 7.10.938 Cuma gününe kadar 21 gün müddetle açık arttırmaya çıkarılmıştır. 2- Çeltiğin her bir kilosu 8 kuruştan olmak üzere %7,5 geçici teminat akçesi 300 liradır. 3- Şartnameyi görmek ve pey (güvence parası) sürmek isteyenlerin ihale günü saat 16’ya kadar kazamızın Söylemiş köyü ihtiyar meclisine başvurmaları ilan olunur (6733-3954)” haberi bu kanıyı yansıtmaktadır.

İlerleyen yıllarda Bursa’da çeltik üretiminin sıtmaya yol açması nedeniyle bir sınırlama getirilmeye başlandığı gazete haberlerine yansımaya başlamıştır. “... Karacabey ve Mudanya kazalarının bazı kısımlarında çeltik ekiminin yeniden sıtmaya sebebiyet verdiği bildirilmiştir.” 3 Aralık 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Bursa köylerinde sıtmanın tahribatı” başlıklı yazıda “.... Çeltik kanununun uygulanmasına memur olan su koruyucuların ilmi seviyeleri bu mühim ve hayati işle uyumlu değildir. Sürfenin ne demek olduğunu dahi bilmeyen su koruyucusu çeltik tavalalarının, kanallarının berbat bir vaziyette kalmasına sebep olmakta...” 11 Mart 1940 tarihli Son Posta gazetesinde “Bursa’da çeltik mıntıklarında tetkikat yapılıyor” başlığı ile “Bölgemizin bazı yerlerinde çeltik ekiminin sıtma hastalığının bulaşması ve artmasına sebep olduğu ileri sürülerek bunun yasaklanması istenmiştir... İnceleme sona erdiğinde ve heyetin raporu Vekâlete takdim edildikten sonra bir karar verilecektir. Ayrıca kır çeltiği ekilmesi de düşünüldüğü söyleniyor” ifadeleri sınırlamaya dair durumu ortaya koymaktadır.

Gazete haberlerinden anlaşılan Bursa’da pirinç ekiminin sınırlandırıldığıdır. 3 Temmuz 1940 tarihli Tasviri Efkâr Gazetesi’nde “Bursa’da pirinç ekimi ne için menedildi?” başlığı ile “Türkiye’de 50 bin ton pirinç çıkar, bunun 7,5 tonunu Bursa verir. Bu bölgede pirinç ekimi menedildi. Fakat bataklığı kurutmak için tedbir alınmadı. Sıtma eskisi gibi devam ediyor” denilmektedir. Osmanlı Devleti döneminde de Bursa’da pirinç üretiminin yasaklanması söz konusu olmuştur. 1800’lü yıllarda pirinç üretimi için kullanılan suların çevredeki bahçelere sızması, ipekböcekçiliği yapılan yerlerdeki dut ağaçları ile ekili alanların su içinde kalmasına ve ürünlerin harap olmasına sebep olmuştur. Ayrıca çevrede biriken suların sıcaklığın etkisiyle buharlaşarak bölgedeki havayı bozmasının da hastalıklara neden olduğu iddiasının bu yasaklamayı getirdiği belirtilmektedir.

Daha sonraki süreçte Bursa’da tekrar pirinç üretimi başlatılmış ve pirinç işleyen fabrikaların açılması sağlanmıştır. 2009 verilerine göre Marmara Bölgesi, Türkiye çeltik ekiminin %66,71’ini sağlarken, Bursa ilinin payı %2,42 olmuştur.

Sonuç

1924 yılında kurulması öngörülen şirketin aynı yıl Nizamnamesi hazırlanmıştır. 1 Ocak 1924 tarihli belgede şirketin ismi “Çeltik ve Pirinç İstihsalı Ortaklığı” olarak geçmekte ve Hakkı Baha Bey ve arkadaşları tarafından kurulması öngörülmüştür. Fakat daha sonra, Doktor Şefik Lütfi, Belediye Başkanı, Ticaret Bakanlığı’ndan Ömerbeyzade Mehmed Ziya, Terzizade Salih Naci, Hacı Alipaşazade İbrahim tarafından kurulacaktır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında izlenen iktisat politikası milli burjuvazi yaratma ve bu bağlamda özel girişimciye dayalı ekonomik büyümenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sanayinin, buna bağlı üretimin ve pazarın olmadığı Cumhuriyet’in ilk yıllarında Anadolu’da tarım sektörü iktisadi düzen içinde görece olarak daha fazla bir yere sahipti. Ancak tarımsal üretim birçok yerde geri kalmış bir teknoloji ile gerçekleştirilmektedir. Ekme ve biçme elle yapılmakta, tarımsal ürünün işlenmesinde bir teknoloji kullanılamamakta,

bölgeler arası aktarım çok güçlü gözükmemektedir. Osmanlı Devleti döneminden kalan tüm bu olumsuzluklar ivedi olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda önce yasal-kurumsal düzenlemeler yapılmış, bunu eğitsel çalışmalar ile sektördeki yatırımlar takip etmiştir.

Bunun sonucu olarak; ilerleyen yıllarda gözle görülür bir artış olmuştur. Örneğin 1934 Bursa Yıllığı'nda yer alan bilgilere göre; Bursa genelinde 388.224 hektarlık bir alan büyük çaplı ziraata ayrılmıştır. Bu alanlarda arpa, buğday, çavdar, darı, mahlut, mısır, pirinç, yulaf, bakla, börülce burçak, bezelye, fasulye, fik (yabani mercimek-hayvan yemi), mercimek, nohut, anason, pamuk, patates, keten, soğan, susam, afyon ve tütün üretilmiştir. 245.000 şeftali, 126.000 kestane, 73.000 elma, 68.000 armut ağacı vardır. 5.439 hektar bağ bulunmakta ve bunlardan 4.652.350 kilo üzüm alınmakta ve 39.235 kilo şarap yapılmaktadır.

Mudanya kazasında; Trilye'de 14, Siği'de 3, Misabali'de 3, Yörükoğlu'nda 3, Altıntaş'ta 1, Çepni'de 1, Burgaz'da 1, Dereköy'de 2, Eşkel'de 3, Mirzaoba'da 3 fabrika ve yağhane bulunmakta günlük 200 kilo yağ üretilmektedir. Bursa'da bu dönemde bir diğer fabrika çeltik fabrikası olmuş ve üretime katkı sağlamıştır. Dönem kaynaklarının ve belgelerin aktardığı bilgilerden, sayısal verilerden anlaşılacağı üzere Cumhuriyet ile birlikte Bursa köylerinde tarımsal üretim, makineleşme ve sanayileşmede önemli bir gelişme yaşanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

1- Arşiv

Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928): 8/ 45–17.

534: 37661/151563–17.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM): 104/84.

30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928): 11/55 – 12.

2- Gazeteler ve Dergiler

Akşam Gazetesi

Asri Çiftçi

Cumhuriyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Tasviri Efkâr Gazetesi

Vakit Gazetesi

2- Resmi Yayınlar

10 Yıl İçinde Bursa, Ticaret Odası, Bursa, 1933.

1934 Bursa Yıllığı, Bursa Belediyesi Neşriyatı, Bursa, 1935.

[tbmm020310540169.pdf](#), İ: 54 16.4 1927 C: 1, (01.09.2024)

3- Araştırma Eserleri

Ecevit, Mehmet C. *Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri Gökçeada Köyü Monografisi*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayını, 1999.

Kaplanoglu, Raif. *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)*. Bursa: Avrasya Etnografya Yayınları, 2006.

Öztürk, Derya-Akçay, Yaşar. "Güney Marmara Bölgesinde Çeltik Üretiminin Genel Bir Değerlendirmesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, sy. 27 (2), (2010): 61-70.

Toprak, Zafer. "Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler (1900-1950)", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Der: Şevket Pamuk ve Zafer Toprak, Ankara: Yurt Yayınları, Ankara, 1998.

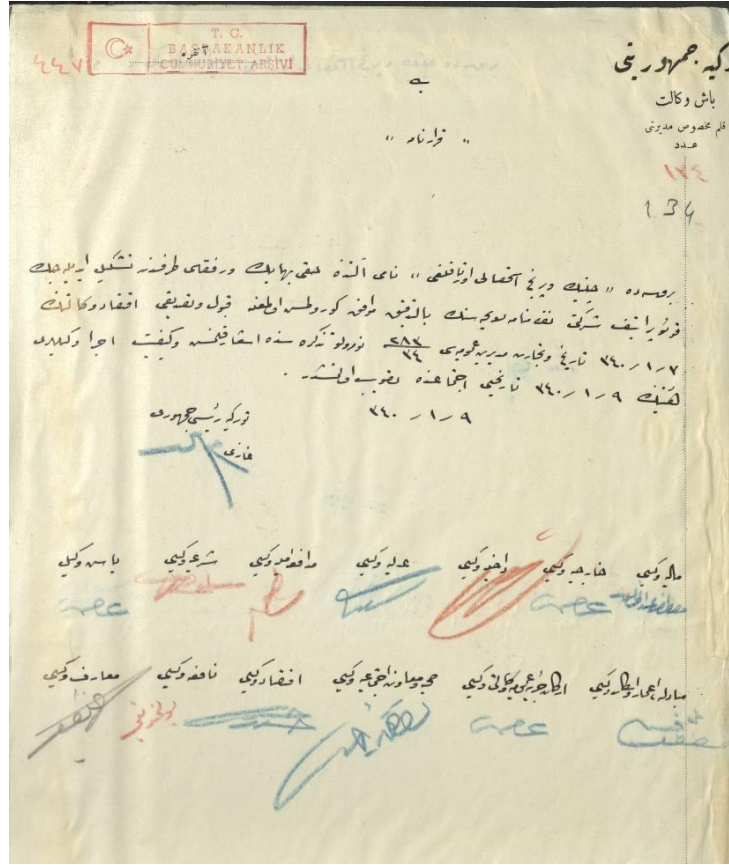
Yılmaz, İbrahim. "Osmanlı Son Döneminde Üretim ve Toplum Sağlığı İkileminde Pirinç Ziraatı" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 63, (2024): 139-152.

4- Online Kaynaklar

[Eski Başkanlar \(bursa.bel.tr\)](http://bursa.bel.tr). (01.09.2024)

Balcı, Ramazan- Sırma, İbrahim. *Ticaret ve Ziraat Nezareti Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2012'den alıntılan [OKTAY ARAS - Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri](http://oktayaras.com), (01.09.2024).

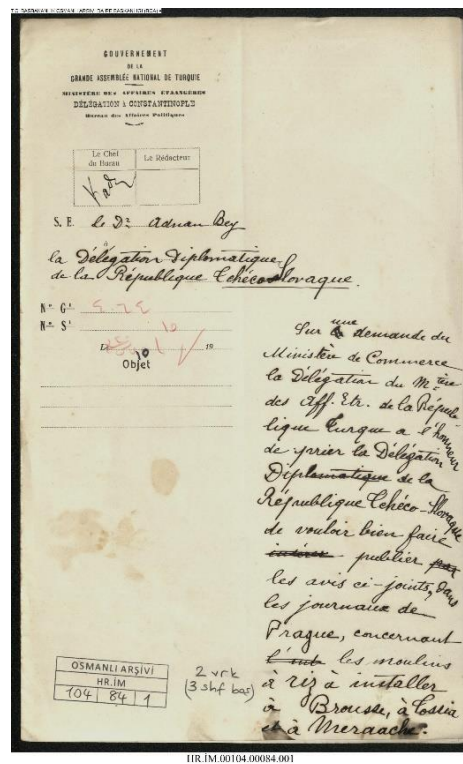
EKLER

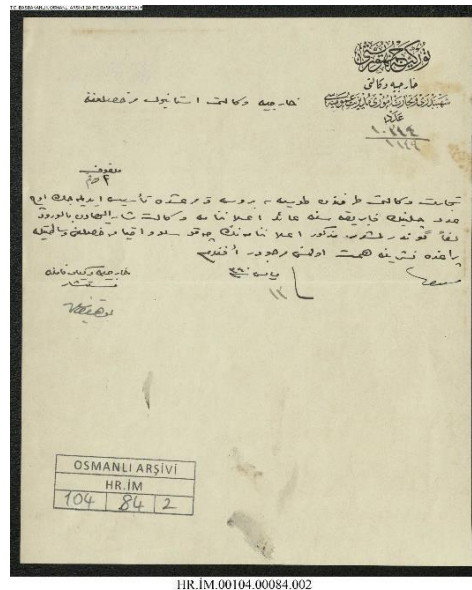
Ek 1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 8- 45 – 17, 09.01.1924-00.00.0000.

[illegible]

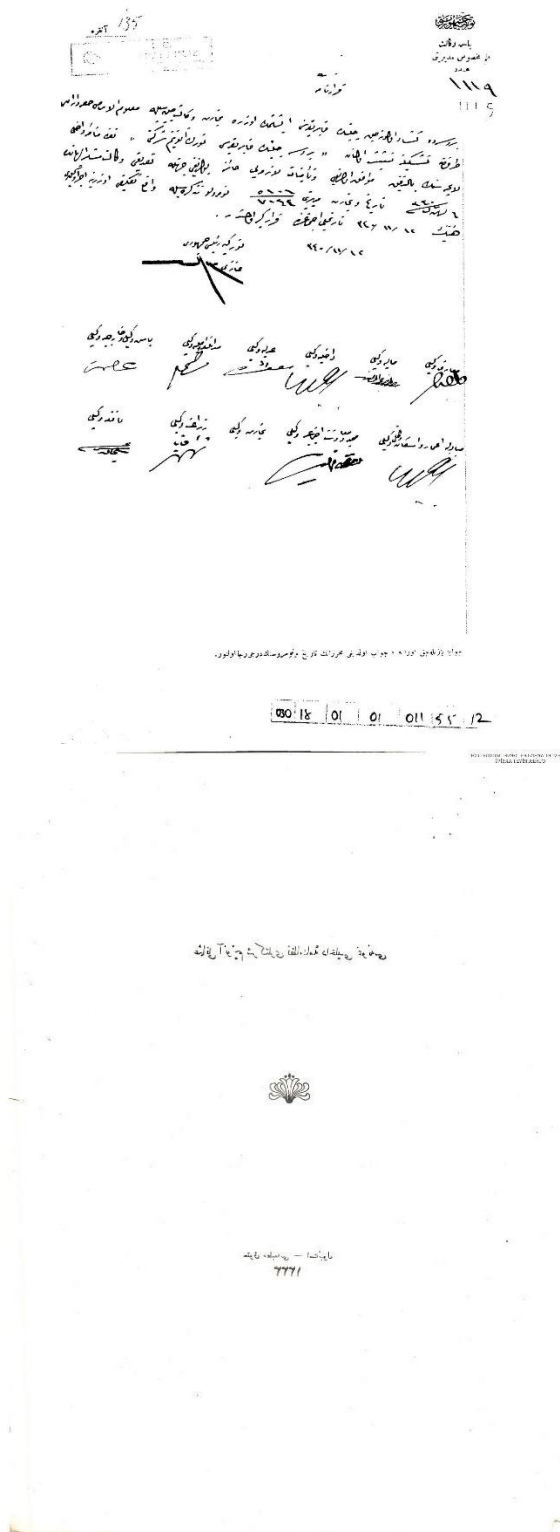
Ek 2. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri*, 534, 37661 - 151563 – 17, 1924-05-13.

Ek 3. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri*, HR.İM, 104 – 84, M-13-05-1924.

Ek 4. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri*, 30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 11- 55 - 12, 12.11.1924-00.00.0000.

2011-12-12

[illegible]EK 5. *Vakit Gazetesi* 16 Mart 1931

Çeltik-Pirinç Fabrikası
M. Karabekir ve Şürekâsı Komandit Şirketi
Fener Balat Caddesi No 46. Telefon 20732.
Telgraf adresi: İstanbul: KABAR.
En son sistem olarak inşa ettirdiğimiz fabrika pirinç zırai için
pek büyük menfaatler temin eder.

GÜNDE İMALATI 30.000 OKKADIR.
Gayet yüksek randöman verir, ve fevkalâde temiz pirinç çıkarır.
Zürraa maddi yardımlar yapılır. Çeltik satın alınır. Çuval tedarik
edilir. Pirinç satın alınır veyahut satılmaya tavassüt edilir.

Fabrikada sureti daimede bir çeltik ve pirinç mütchessası bulun-
duğundan zırradan arzu edenlere çuvalın sureti zer'i ve yetistiril-
mesi hakkında meccanen fenni malûmat verilir.

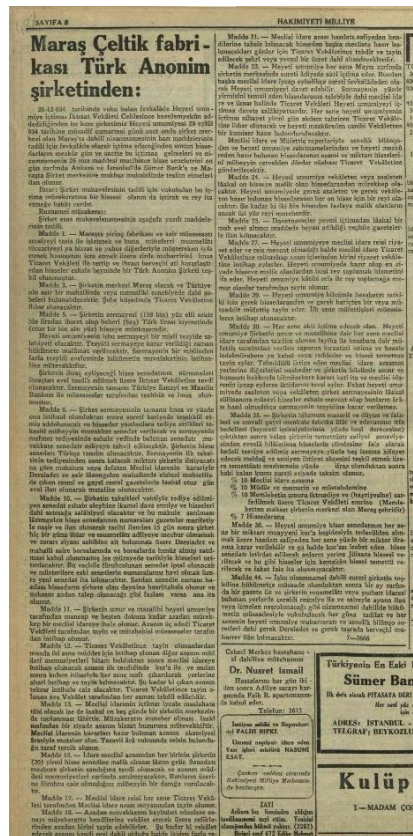
İtalya ve Bulgaristandan analize edilmiş bereketli ve havadan,
sudan gelecek hastalıklara karşı mütchammil, teminatlı ve mücberrep
tohumlar fabrikada bulundurulur.

Fabrika depolarında muhtelif cinstе Filibe tohumundan yetisti-
rilmiş pirinç her zaman mevcuttur. Nümune ve başka izahat isteyenler
Fabrikaya müracaat etmelidirler.

EK 6. *Vakit Gazetesi* 11 Eylül 1931.

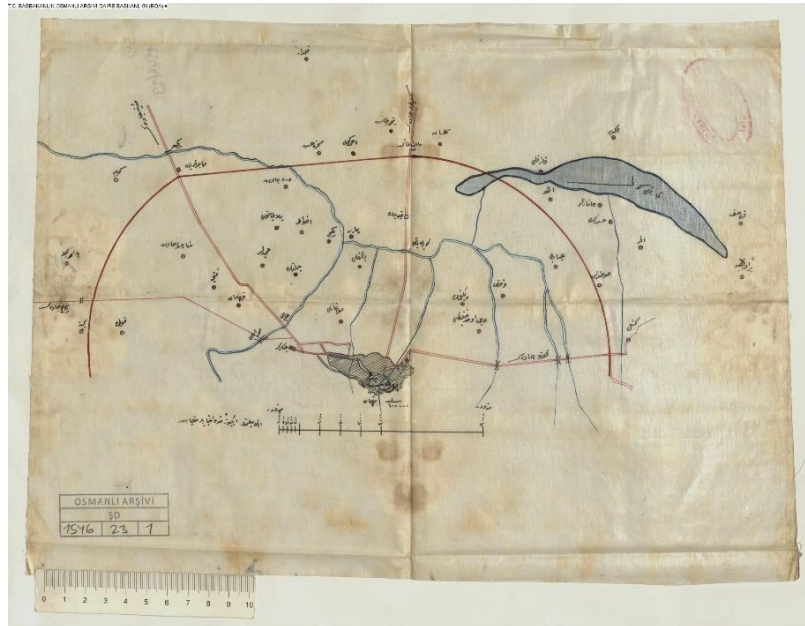
EK 7. Son Posta Gazetesi 22 Haziran 1933

EK 8. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 30 Ağustos 1934

EK 9. Son Posta Gazetesi 6 Mart 1938

SD 01546.00023.001

EK 10. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, SD -1546-00023, H-04-10-1305. Bursa ve köylerinde pirinç ekimi yasağını gösteren harita.